

vlaams
vredesinstituut

20
16

*“Samenleven is een dynamisch
én conflictueus gegeven.
Dat moeten we ernstig nemen.
We moeten vrede zien als een
proces van samenleven. Vrede
is niet enkel orde, rechtvaardig-
heid of harmonie ,,”*

Tomas Baum,
directeur

in een speech voor
de Antwerpse bevrijdingsfeesten

3 VOORWOORD

- 6 Drie mythes over massaschietpartijen
- 14 *Er ist wieder da?* Zin en onzin van historische vergelijkingen in het publieke debat
- 22 Wapenexport controleren: de moeilijke relatie tussen economie, veiligheid en mensenrechten
- 32 De paradox van beleidsgericht onderzoek
- 41 Evaluatierapport van de Wetenschappelijke Raad over 2016
- 44 Het Vredesinstituut in 2016: organisatie & mensen

VOORWOORD

TOMAS BAUM,

directeur Vlaams Vredesinstituut

In het publieke debat zijn oproepen voor vrede relatief zeldzaam geworden. De roep om veiligheid kreeg de overhand. Na terreuraanvallen die vorig jaar ook België in het hart raakten is dat een vanzelfsprekende reactie. Veiligheid is belangrijk. Maar veiligheids-politiek mag niet de enige reactie blijven. Angst vernauwt de blik en zet verworven rechten en vrijheden onder druk. Willen we een ernstig debat voeren over veiligheid, dan moeten we ook opnieuw stilstaan bij de vraag hoe we vreedzaam kunnen samen-leven. Een pleidooi voor vredespolitiek is hier op zijn plaats.

De balans voor vredespolitiek in 2016 kunnen we niet positief noemen. Laat ons even stilstaan bij de feiten. Miljoenen mensen leden onder gewelddadig conflict: vrouwen, kin-deren en mannen werden gedood en gewond. Mensen werden verdreven uit hun huizen en gedwongen de vlucht te nemen. Zelfs ziekenhuizen en hulpkonvooien waren niet veilig. Miljarden dollars werden besteed aan de vernietiging van samenlevingen en eco-nomieën. Het gevolg is dat cycli van wantrouwen en angst generaties beheersen. Hele regio's worden gedestabiliseerd en de dreiging van het wereldwijde terrorisme raakt ons allemaal. We leven vandaag in een tijd van onvrede, van ressentiment, sommigen spreken zelfs van een tijd van woede. De redelijkheid is af en toe zoek.

Het hoeft niet te verwonderen dat Antonio Guterres, de nieuwe secretaris-generaal van de Verenigde Naties, op 1 januari 2017 een oproep voor vrede lanceerde op basis van deze vaststellingen. "Vrede moet het doel zijn, maar ook de gids", stelde hij. Met andere woorden, vreedzame middelen zijn te verkiezen boven andere.

Vrede moet, bij wijze van spreken, heel vaak worden heruitgevonden. Wie de inspan-ning levert om vanuit een geweldescalatie naar een onderhandelingstafel te komen – en daar ook te landen met concrete overeenkomsten – kan niet genoeg erkenning krijgen. Het is goed dat de Nobelprijs voor de Vrede in 2016 nog eens een verschil maakte. Met het toekennen van de prijs aan president Juan Manuel Santos van Colombia heeft het Noorse Nobelcomité een proces van vrede, verzoening en gerechtigheid na vijftig jaar burgeroorlog echt ondersteund. Succesverhalen over moeilijke transformaties verdienen het om gedeeld te worden.

Anderzijds is vreedzame interactie ook een dagdagelijkse praktijk: mensen werken samen, gaan in dialoog en vertrouwen op anderen. Democratische publieke instellingen,

onderwijs en cultuur vormen de ruggengraat van een gezonde samenleving. Democratieën staan – nog steeds – voor een ideaal: het gaat om waarden én structuren. Het georganiseerde meningsverschil waarbij visies, ideeën en argumenten in de strijd worden gegooid is geen vanzelfsprekende verworvenheid.

In onze samenleving zijn het parlement en de publieke sfeer de plaatsen waar dat meningsverschil wordt onderhouden. Als paraparlementaire instelling bij het Vlaams Parlement heeft het Vredesinstituut de taak om volksvertegenwoordigers te ondersteunen in hun vredespolitiek. Die inbedding geeft het Vredesinstituut een unieke plaats in het gevarieerde landschap van think-tanks en onderzoeksinstituten.

Bij aanvang van deze legislatuur heeft het Vlaams Vredesinstituut een strategische denk-oefening gemaakt en die ook omgezet naar concrete acties: de vruchten hiervan worden meer en meer zichtbaar.

Twee uitgebreide onderzoeksopdrachten die we in 2015 van het Vlaams Parlement kregen, hebben we in 2016 succesvol afgerond: één over de IJzertoren en één over de controle op wapenexport in verschillende EU-lidstaten en bij ons. Het is goed om te zien hoe de resultaten hiervan over partijgrenzen heen ter harte worden genomen. Daarnaast besliste de Europese Commissie om een groot onderzoek van het Vredesinstituut te financieren. Daardoor kunnen we samen met andere onderzoeksinstituten de regulering van vuurwapens in de samenleving op Europees niveau informeren en ondersteunen.

In 2016 hebben we een extra inspanning gedaan om de expertise van de onderzoekers en de directeur te delen in lezingen en bijdragen. In die publieke activiteiten vulden we onze rol van ambassadeurs voor vredesonderzoek ijverig in.

Ook in de organisatie zelf veranderde er vorig jaar behoorlijk wat. We ontwikkelden een aangepast HR-beleid dat gericht is op de realisatie van onze strategische doelstellingen en dat het aantrekken en ontwikkelen van talent centraal zet. We verwelkomden drie nieuwe medewerkers. Enerzijds dienden zij zich wat in te werken in de eigenheid van onze aanpak, anderzijds lieten zij ook een frisse wind waaien in de organisatie.

Vorig jaar hebben we de vorm van ons jaarverslag herzien en opgefrist. De lezer vindt ook dit jaar een aantal thematische bijdragen van medewerkers. De rode draad door deze editie is het belang van feiten en onderzoek in een jaar waarin post-truth tot ‘woord van het jaar’ uitgeroepen werd. Daarnaast bevat het verslag een overzicht van de werking, activiteiten en publicaties van het Vredesinstituut en de evaluatie van dit werk door een internationaal samengestelde wetenschappelijke adviesraad. De financiële werking van 2016 wordt in een apart parlementaire stuk (nr.48) toegelicht.

Vredespolitiek blijft nodig. Het Vredesinstituut wil beleidsmakers en de vele belanghebbenden daarbij ondersteunen. In dit verslag tonen we hoe we onze missie vorig jaar ter harte namen.

*“Zonder internationaal recht
is er geen beschaving,,*

Professor Christine Van den Wyngaert,
rechter in het Internationaal Strafhof
in Den Haag

in de Elfnovemberlezing 2016 in Ieper

Drie mythes over massaschietpartijen

Er is een groeiende
beleidsaandacht
voor vuurwapen-

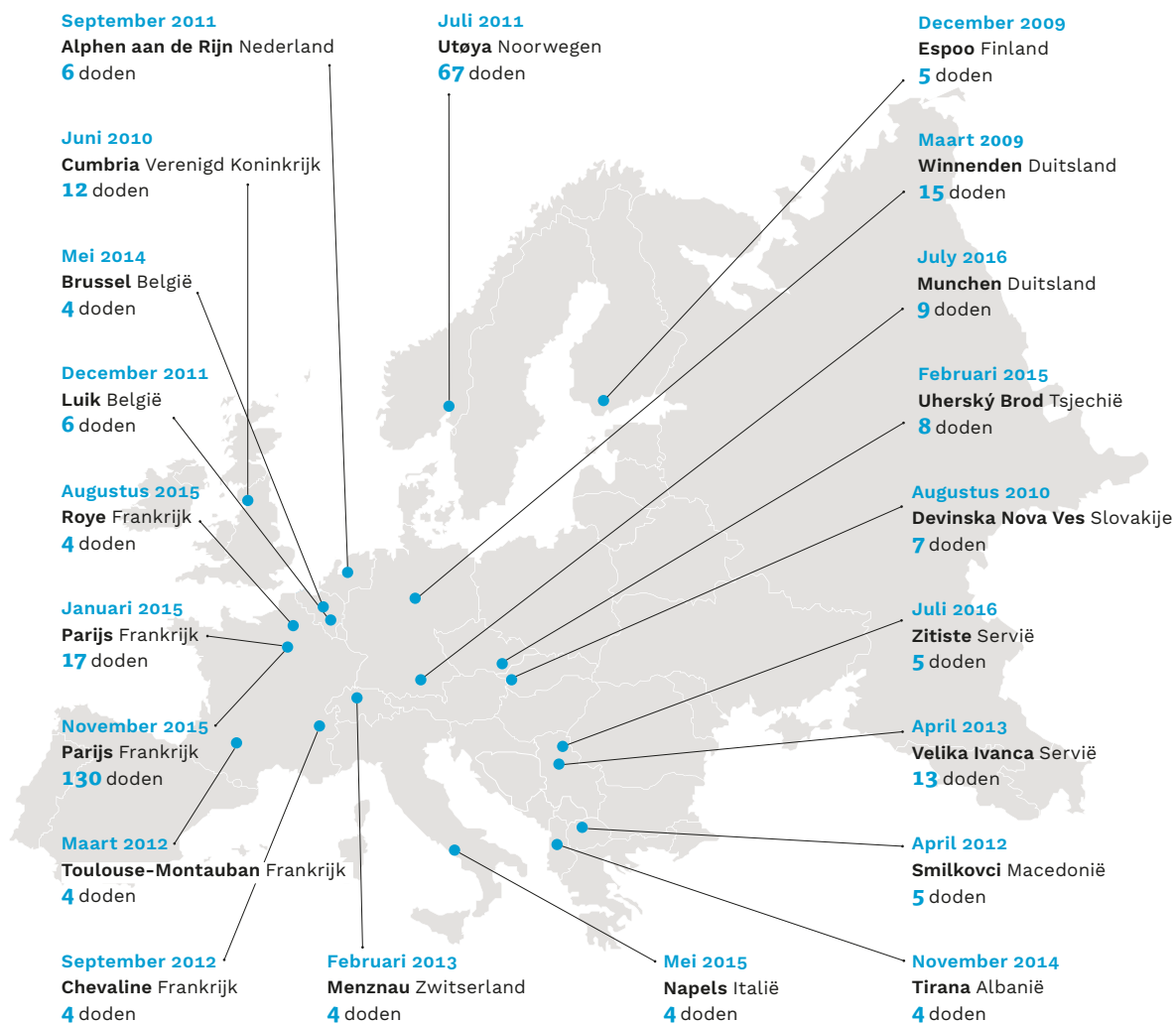
geweld in het algemeen en voor massaschietpartijen in het bijzonder. Toch bestaan er nog een aantal mythes die een effectieve politieke reactie in de weg kunnen staan. Op basis van ons onderzoek willen we hier drie van die mythes nuanceren.

NILS DUQUET

Mythe 1: Massaschietpartijen komen meestal in de Verenigde Staten voor

Bij massaschietpartijen in de publieke ruimte denken we vaak spontaan aan de Verenigde Staten, en aan een

aantal beruchte schietpartijen zoals die op de *Columbine High School*, in de filmzaal in Aurora of recent nog in de nachtclub in Orlando. Dat is op zich niet zo verwonderlijk. Recent onderzoek in 171 landen toont aan dat 31% van dit soort massaschietpartijen tussen 1966 en 2012 plaatsvond in de Verenigde Staten. Het is dus duidelijk oververtegenwoordigd in de statistieken. Massaschietpartijen komen echter overal ter wereld voor. Ook in Europa zijn er jaarlijks meerdere massaschietpartijen in de publieke ruimte. In ons onderzoek hebben we in de periode 2009-2015 in totaal 19 massaschietpartijen geïdentificeerd waarbij minstens vier dodelijke slachtoffers vielen.

In de zomer van 2016 kwamen er nog twee massaschietpartijen bij met minstens vier dodelijke slachtoffers. In totaal vielen er sinds 2009 330 dodelijke slachtoffers. Die schietpartijen vonden verspreid over Europa plaats, in veertien verschillende landen.

Jaarlijks zijn er dus gemiddeld twee à drie massaschietpartijen in de publieke ruimte in Europa. Opvallend is dat de daders altijd mannen waren en dat ze vrijwel altijd zelfmoord pleegden of door de ordehandhavingdiensten werden doodgeschoten. Er zijn echter ook grote verschillen, bijvoorbeeld op het vlak van dodental. Het grootste aantal slachtoffers viel bij de terroristische aanslag in Parijs in november 2015, waarbij ongeveer 130 mensen stierven op de terrasjes en in de Bataclan-concertzaal, en bij de schietpartij van Anders Breivik in juli 2011 op het Noorse eiland Utoya, waarbij 67 mensen werd doodgeschoten.

Mythe 2: De meeste massaschietpartijen in Europa worden gepleegd door terroristen met kalashnikovs

De terroristen die in november 2015 zoveel slachtoffers maakten in Parijs gebruikten oorlogswapens van het type kalashnikov. Ook bij de aanslag op Charlie Hebdo

enkele maanden eerder en in het Joods museum in Brussel in 2014 gebruikten de daders gelijkaardige vuurwapens. Het toont aan dat het voor terroristen met criminele connecties mogelijk is om op de illegale vuurwapenmarkt aan volautomatische aanvalsgeweren te komen. Die automatische geweren zijn aantrekkelijke geweldsinstrumenten voor terroristen. Ze maken het mogelijk om in een mum van tijd heel veel mensen in het wilde weg neer te schieten. Toch zou het verkeerd zijn het beeld van terroristen-met-kalashnikovs te veralgemenen.

Een blik op de lijst van 21 recente massaschietpartijen in Europa toont aan dat er grote verschillen zijn in bijvoorbeeld de plek van de schietpartijen, het aantal daders, hun motieven, de selectie van slachtoffers en de gebruikte vuurwapens. Het kan bijvoorbeeld gaan om een typische *school shooting* waarbij een gefrustreerde leerling klasgenoten en leerkrachten doodschiet. Of de massaschietpartij begint als een familiedrama waarbij eerst familieleden worden gedood, en de dader vervolgens de straat op trekt om ook daar slachtoffers te maken. In nog andere gevallen maken de schietpartijen deel uit van een terroristische aanslag waarbij meerdere dadergroepen in een gecoördineerde actie terreur proberen te zaaien.

De idee dat vooral terroristen verantwoordelijk zijn voor het vuurwapengeweld dienen we te nuanceren: bij slechts 5 van de 21 massaschietpartijen hadden de daders terroristische motieven. Wat wel klopt, is dat in terroristisch geïnspireerde schietpartijen de afgelopen jaren de meeste dodelijke slachtoffers vielen. Dat is grotendeels toe te schrijven aan de extreem hoge dodentallen van de aanslagen in Parijs en Utoya.

In onze analyse valt verder het brede gamma aan pistolen, revolvers en geweren op dat wordt gebruikt bij massaschietpartijen in Europa, evenals de verschillende manieren waarop de daders hun wapens in handen hebben gekregen. Sommige daders zijn legale bezitters van de gebruikte vuurwapens, andere zochten hun toevlucht tot de illegale wapenmarkt. Bij terroristen lijkt er een voorkeur te bestaan voor automatische geweren, vaak in combinatie met een of meerdere pistolen of revolvers. Terroristen hebben wegens eerdere antecedenten doorgaans niet de mogelijkheid om legaal vuurwapens te verwerven. Ze willen ook zo weinig mogelijk in het oog van de autoriteiten lopen. Voor de overgrote meerderheid van hen is de illegale markt dan ook de belangrijkste bron van vuurwapens. De groeiende beschikbaarheid van zware vuurwapens

onder criminelen in Europa heeft ervoor gezorgd dat terroristen met connecties in dat criminele milieu makkelijker aan deze wapens kunnen komen.

Toch mogen we het gebruik van verboden wapens zoals automatische geweren type kalashnikov door personen met terroristische motieven niet veralgemenen. Het voorbeeld van Breivik is veelzeggend. Breivik wilde in eerste instantie een kalashnikov aanschaffen om te gebruiken tijdens zijn aanslag, maar hij had er te weinig connecties in het criminele milieu voor. Daarop besliste hij om zijn wapens via legale weg te verkrijgen: bij zijn aanslag gebruikte hij een semi-automatisch geweer en een pistool die hij door zijn activiteiten als jager en sportschutter legaal kon kopen. Voor Breivik was de legale vuurwapenmarkt dus een makkelijkere manier om zich te bewapenen dan het criminele circuit. Ook Coulibaly, dader van de schietpartij in de Joodse supermarkt in Parijs in januari 2015, gebruikte bij zijn gijzelneming en de daarmee gepaard gaande schietpartij geen kalashnikovs, maar geweren en pistolen die je in Slovakije louter op vertoon van een geldige identiteitskaart legaal kon kopen als gedeactiveerde vuurwapens. Via een omweg in ons land kwamen die wapens in handen van Coulibaly, en ergens onderweg werden ze relatief makkelijk omgebouwd en opnieuw schietklaar gemaakt.

De les die we hieruit kunnen trekken is dat terroristen misschien vaak een voorkeur hebben voor wapens van het type kalashnikov, maar dat ze uiteindelijk de vuurwapens zullen gebruiken die beschikbaar zijn. Dat betekent dat het van groot belang is de toegang tot wapens voor criminelen en terroristen te beperken. Daarom is het nodig de mogelijke achterpoortjes in de Europese wapenwetgevingen te sluiten en tegelijkertijd een hoge en constante druk te zetten op de illegale vuurwapenmarkt.

Mythe 3: Als reactie op massaschietpartijen viseert de politiek alleen de legale wapenbezitters

In de Europese Unie worden jaarlijks ongeveer duizend personen doodgeschoten met een vuurwapen. Voor een deel gebeurt dat met wapens die

illegaal voorhanden zijn, voor een ander deel worden legale vuurwapens gebruikt. Door een gebrek aan goede cijfers is het momenteel onduidelijk hoe groot elk deel is.

Wat we wel weten is dat massaschietpartijen in de publieke ruimte verantwoordelijk zijn voor een eerder klein percentage van alle gewelddadige overlijdens en van alle vuurwapengeweld. Toch is hun impact meestal bijzonder groot, omdat massaschietpartijen het grote publiek beroeren en aanleiding geven tot een maatschappelijk debat over de plaats van vuurwapens in de samenleving. Vaak zijn ze in Europa dan ook de drijfveer of katalysator om de wapenwetgeving strenger te maken. In eigen land was dat duidelijk zichtbaar met de gevoelige verstrenging van de wapenwet na de moorddadige raid van Hans Van Themsche in Antwerpen in mei 2006. Ook in andere landen, bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk en Duitsland, kunnen we een gelijkaardige dynamiek vaststellen. Ook de Europese Unie zelf heeft in de nasleep van massaschietpartijen haar toevlucht gezocht in een verscherping van de wapenwetgeving als middel tegen vuurwapengeweld. Zo stelde de Europese Commissie in de dagen na de terroristische aanslagen

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

29/02/2016

Bijdrage aan informele stakeholder-meeting over de Europese Vuurwapenrichtlijn in Europees Parlement

–

15/04/2016

Bijdrage over strijd tegen illegale wapens en strijd tegen terreur, Informatiebureau van het Europees Parlement in Spanje, Madrid

–

24/06/2016

Toelichting bij de adviezen van het Vlaams Vredesinstituut over tussenhandel en de strijd tegen illegale wapens in een hoorzitting van de Tijdelijke commissie Terrorismebestrijding van de Federale Kamer van Volksvertegenwoordigers.

–

9/06/2016

Commentaar en slotbeschouwingen op studiedag '10 jaar Wapenwet' (Politeia)

–

05/07/2016

Deelname aan workshop over illegale vuurwapentrafiëk - European Crime Prevention Network (EUCPN)

–

15 en 16/09/2016

Deelname aan Expertengroep illegale wapenhandel van United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)

–

17/10/2016

Organisatie van internationaal expertenseminar 'Public Mass Shootings in Europe'

–

07/11/2016

Presentatie van paper over vuurwapenverwerving door terroristen op de Annual International Conference van de Society for Terrorism Research

–

in Parijs in november 2015 een aanpassing van de Europese vuurwapenrichtlijn voor. Het voorstel werd jarenlang voorbereid, maar het was de politieke druk na de aanslagen die dat proces in een hogere versnelling duwde. Na maanden van overleg en onderhandeling werd de nieuwe Vuurwapenrichtlijn onlangs goedgekeurd door het Europees Parlement.

De vele legale wapenbezitters in Europa voelen zich vaak gevisieerd door de politieke wereld. In hun ogen worden zij keer op keer gestraft voor de wandaden van criminelen en terroristen met illegale vuurwapens. Het is echter niet zo dat de politieke reactie beperkt blijft tot een strengere wapenwetgeving. Doorgaans zijn de maatregelen die worden aangekondigd in de nasleep van een schietpartij in lijn met de wijze waarop daders aan hun wapens zijn gekomen. Aangezien bij een significant deel van de massaschietpartijen een legaal gekocht wapen gebruikt werd, is het logische gevolg vaak dat de wapenwetgeving wordt verstrengd of de vergunningsprocedure wordt verbeterd. Bij dodelijke schietincidenten met illegale wapens kondigt de politieke wereld meestal aan dat ze de strijd tegen de illegale vuurwapenmarkt zal opvoeren. De concrete gevolgen daarvan zijn echter vaak minder zichtbaar.

Die tweedeling kan ook in België worden geobserveerd. In 2006 werd de wapenwetgeving gevoelig strenger gemaakt na het dodelijke schietincident door Van Themsche met een *legaal* gekocht vuurwapen. In 2012, na de dodelijke massaschietpartij door Amrani op de kerstmarkt in Luik, werden verschillende maatregelen aangekondigd in de strijd tegen *illegale* wapenhandel, zoals het Actieplan Wapens en de prioriteit van de strijd tegen illegale wapenhandel in het Nationaal Veiligheidsplan 2012-2015.

Een gelijkaardig beeld stellen we vast in de nasleep van de terroristische aanslag in Parijs in november 2016. De politieke reactie van de Europese Commissie bleef niet beperkt tot haar voorstel om de vuurwapenrichtlijn te verstrengen, maar bestond ook uit een nieuw EU-Actieplan voor de bestrijding van de illegale handel en het illegaal gebruik van vuurwapens en explosieven. Daarbij ligt onder meer de nadruk op een sterkere rol voor Europol en een betere informatie-uitwisseling en samenwerking tussen nationale politiediensten.

Het gebrek aan basisinformatie en gedegen analyses over de Europese vuurwapenproblematiek is een van de grootste pijnpunten bij de ontwikkeling van een goed wetgevend kader voor particulier wapenbezit en een effectief vuurwapenbeleid. Het gros van het onderzoek heeft betrekking op de situatie in de Verenigde Staten: dat geldt zowel voor het onderzoek naar de relatie tussen vuurwapens en geweld in de geïndustrialiseerde landen als naar het wapengebruik bij massaschietpartijen. In Europa is er historisch gezien beduidend minder gelijkaardig onderzoek voorhanden.

Een goed inzicht in het probleem van vuurwapengeweld is echter onontbeerlijk om beleidsprioriteiten te kiezen, gerichte beleidsmaatregelen te ontwikkelen en dit beleid praktisch te implementeren. Het Vlaams Vredesinstituut tracht met haar onderzoek op dit vlak bij te dragen aan de ontwikkeling van gepaste beleidsmaatregelen op Vlaams, Belgisch en Europees vlak.

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

25/11/2016

Presentatie over de link tussen illegale wapenhandel en terrorisme en geweldsmisdrijven op de slotconferentie van het FIRE-project (Fighting Illicit Firearms Trafficking Routes and Actors at European Level), Milaan

05/12/2016

Presentatie over het belang van onderzoek op de regionale bijeenkomst van SALW Commissions (Small Arms & Light Weapons) van SEESAC (South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons), Montenegro

09/12/2016

Stand van zaken over de nieuwe Europese vuurwapenrichtlijn op Studiedag 'Wapenbezit: wat mag of moet de politie nog doen?' (Politeia)

19/12/2016

Presentatie over explosieven en tactieken van terroristische groeperingen op een seminarie van ECSA (European Corporate Security Association)

VREDESINSTITUUT PUBLICATIES 2016

Guns for sale: the Belgian illicit gun market in a European perspective (rapport)

Nils Duquet & Maarten Van Alstein

21/03/2016

Gewapend om te doden. Een exploratieve analyse van de gebruikte vuurwapens bij massaschietpartijen in Europa. (rapport)

Nils Duquet

23/06/2016

Advies over de bestrijding van illegale vuurwapens in België

07/01/2016

Er ist wieder da?

Zin en onzin van historische vergelijkingen in het publieke debat

2016 is met recht en reden een *historisch* jaar te noemen. Niet alleen omdat het een jaar was met belangrijke politieke mijlpalen zoals de Brexit en de verkiezing van Donald Trump, maar ook omdat de geschiedenis zelf de krantentitels haalde. En dan vooral in de vorm van een vloed aan vergelijkingen

tussen vandaag en de jaren dertig. Trump en de crisis van de EU, maar ook de vluchtelingencrisis, de toenemende polarisering, het debat over *post-truth* en de politieke doorbraak van nieuwe media: ze boden alle stof tot vergelijkingen met het donkere decennium uit de vorige eeuw. De ene keer in brede penseeltrekken die hedendaagse economische en identitaire crises linkten aan de opkomst van populistische of extreme bewegingen. De andere keer heel concreet, waarbij Donald Trump zonder al te veel omwegen vergeleken werd met Adolf Hitler.

**LORE COLAERT &
MAARTEN VAN ALSTEIN**

Deze nieuwe prominentie van de geschiedenis in het publieke debat is op zijn minst opvallend te noemen. Historici zijn traditioneel eerder terughoudend om parallellen te trekken tussen heden en verleden, laat staan duidelijke ‘lessen’ te distilleren uit de geschiedenis. De geschiedenis herhaalt zich niet eenduidig, luidt het doorgaans. Toch waren het de afgelopen maanden niet alleen journalisten en columnisten die aan de opstoot van historische vergelijkingen deelnamen. Ook enkele historici deden dat. Zo bliezen ze een interessante vraag nieuw leven in: wat is de zin en onzin van historische vergelijkingen?

‘We gaan terug in de tijd!’

Vrijwel onmiddellijk na de inauguratietoespraak van Donald Trump liet Paul De Grauwe weten dat hij bezorgd was over het aangekondigde protectionisme van de nieuwe administratie, een economisch en politiek isolationisme dat ons volgens hem “honderd jaar terug in de tijd” doet teruggaan. Hiermee sloot De Grauwe zich aan bij een reeks Vlaamse opiniemakers die de afgelopen maanden het huidige wereldtoneel vergeleken met dat van de jaren dertig. Historicus Herman Van Goethem bijvoorbeeld ontwaarde enkele opmerkelijke parallellen met die jaren dertig, die volgens hem alle bijdragen tot toenemende polarisering. Naast de waarneming dat het nationalisme opnieuw opgang maakt, wees Van Goethem naar de massa die vandaag – net als toen – op zoek is naar leiders, alsook naar de kracht van opruiende woorden én van nieuwe media (toen de radio, nu Twitter) die deze woorden breed verspreiden. Zijn collega Frank Caestecker vergeleek de Europese omgang met Syrische vluchtelingen met het sluiten van de grenzen voor joodse vluchtelingen uit Duitsland. En Rachida Aziz maakte zich zorgen over de heropflakking van zondebok-mechanismen en vergeleek islamofobie vandaag met het antisemitisme van de 19de en de 20ste eeuw.

Uit deze historische vergelijkingen spreekt duidelijk onbehagen. Sommige opiniemakers uitten dit onbehagen nog directer door de term fascisme en zelfs de vergelijking tussen Trump en Hitler niet te schuwen. “Er is wieder da,” schreef Bart Eeckhout met een verwijzing naar het satirische boek van Timur Vermes waarin Hitler opnieuw tot leven komt in het hedendaagse Berlijn. Eeckhout verduidelijkte zijn punt: “We zijn hier al eens geweest. Een gefrustreerde narcist die zijn machtsobsessies voedt door nationalistische sentimenten van angst en woede aan te vuren door andere bevolkingsgroepen te stigmatiseren en conflicten te provoceren: we weten hoe dit kan aflopen.” Kader Abdollah op zijn beurt schrok van een “beeld dat door zijn hoofd flitste” toen hij de impact van het reisverbod van Trump om hem heen zag op de luchthaven van Dubai: “Duitsland, Hitler.” Historica Tine Hens besloot voor die ene keer toch maar de wet van Godwin te overtreden: “Natuurlijk, de geschiedenis herhaalt zich nooit op dezelfde manier, maar er bestaan wel mechanismen, systemen die perfect beschreven en gedocumenteerd zijn en die je kan herkennen als je naar de rollercoaster van gebeurtenissen van de voorbije dagen hebt gekeken.” Haar collega Rutger Bregman van *De Correspondent* zag in de gebeurtenissen in Amerika “de eerste symptomen van het fascisme”: “als de

geschiedenis iets leert, dan is het dat autocraten menen wat ze zeggen. Aan het begin van de jaren twintig schreef *The New York Times* ook dat het antisemitisme van Hitler maar een gimmick was.” En slogans als ‘*Make America Great Again*’ zijn volgens hem typisch fascistische retoriek. De meest beklijvende lessen, die gretig werden gedeeld op sociale media, kwamen van Holocausthistoricus Timothy Snyder: “Blijf kalm als het ondenkbare gebeurt. Als de terreuraanslag komt, bedenk dan dat alle autoritaire machthebbers zulke gebeurtenissen te allen tijde afwachten of beramen om hun macht te bestendigen. Denk aan de Rijksdagbrand. Het plotselinge onheil dat noodzaakt om een einde te maken aan het machtsevenwicht, aan oppositiepartijen enzovoorts, is de oudste truc uit het boekje van Hitler. Trap er niet in.”

Deze drukte aan historische vergelijkingen zette andere waarnemers aan tot terughoudendheid. Bruno De Wever bijvoorbeeld wees op de vele verschillen tussen Trump en Hitler en klaarde uit dat populisme en fascisme geen synoniemen zijn. Bovendien is de context heel verschillend: de opkomst van Hitler kan alleen begrepen worden in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog, van de crisis van 1929 en het wegvagen van de middenklasse. Volgens hem verduistert de vergelijking met Hitler dan ook meer dan ze verheldert. Ivan Van de Cloot wees er ook op dat “het demoniseren van kiezers van Trump kan (...) leiden tot meer polarisatie en het moeilijker maken om de kloof te overbruggen.” Deze laatste opmerking is interessant. Ze herinnert ons eraan dat historische vergelijkingen *effecten* hebben of beogen. In de vorm van een waarschuwing kunnen ze een oproep tot actie inhouden, bijvoorbeeld om de democratie in ere te houden, die nu eenmaal niet vanzelfsprekend blijft bestaan als ze niet beschermd wordt tegen een verglijding naar dictatuur of geweld. Maar in deze vergelijkingen ligt niet zelden ook een morele beschuldiging besloten ten aanzien van de politieke tegenstrever. En de Hitler-vergelijking heeft vaak ook een breder effect, doordat – zoals Van de Cloot opmerkt – ook de achterban van die tegenstrever mee in het bad getrokken wordt. Het hedendaags populisme gelijkstellen aan het nazisme geeft zo een uitvlucht om geen antwoord te bieden aan de grieven van hun kiezers.

Een voorlopige conclusie? Historische vergelijkingen zijn niet vrijblijvend. Maar zijn ze daarmee ook ongepast? Hoe kunnen we door middel van vergelijkingen leren uit de geschiedenis? Laten we de randvoorwaarden eens bekijken die we best in acht nemen opdat historische vergelijkingen steek zouden houden.

De geschiedenis als leermeester voor het heden?

Laten we aanvangen met een vanzelfsprekend maar vaak uit het oog verloren uitgangspunt. Het is eigenlijk een waarheid als een koe: vergelijken is niet hetzelfde als zoeken naar parallellen. Dat is er maar één aspect van. Vergelijken betekent: tegelijkertijd zoeken naar gelijkenissen én verschillen. Belangrijk is dat gebeurtenissen altijd goed gekaderd worden in hun historische context en dat de complexiteit van de geschiedenis zijn rechtmatige plaats krijgt. Als dat terdege gebeurt, kunnen vergelijkende reflecties heel wat interessante inzichten opleveren, zowel in verleden als in heden.

Wie de geschiedenis op deze kritische en genuanceerde manier bestudeert, stoot onvermijdelijk ook op verschillende perspectieven, op conflicten binnen generaties en op mensen die tegen de stroom in gingen. Wie dat inzicht ter harte neemt, kan in de geschiedenis wel degelijk een leermeester zien – een leermeester die attitudes zoals kritische zin en meerstemmigheid versterkt. Die attitudes kunnen ook in het heden van nut zijn om politiek en samenleving kritisch te lezen.

Dit alles betekent uiteraard niet dat de geschiedenis eenduidige lessen – in de zin van duidelijke handelingsrecepten voor het heden – te bieden heeft. De geschiedenis herhaalt zich inderdaad niet op een eenvormige manier, en de toekomst blijft steeds open. Maar, zoals Snyder opmerkt, de geschiedenis laat wel zien “hoe erg het kan worden.” Zodra je in de complexiteit van de geschiedenis duikt, leer je ook hoe het anders had kunnen lopen, en hoe het dus ook vandaag anders kan. Het is op deze manier dat historische vergelijkingen ons kunnen inspireren om na te denken over handelingsopties in het heden. Of, om de woorden van de Nederlandse cabaretier Wim de Bie te parafraseren: wie het heden wil beoordelen, beschikt best over voldoende verleden.

Met deze gedachten in het achterhoofd keren we terug naar de vergelijking van ons hedendaagse tijdvak met ontwikkelingen in het verleden. Ons voorstel is om dieper te graven dan de vergelijkingen met Hitler, die snel vervielen in een retorisch-accusatoir spel. De historisch-vergelijkende blik van sommige opiniemakers ging breder dan alleen de vergelijking met de jaren dertig en het is daarop dat we willen voortbouwen. Ook een eerdere globalisering, met name die tussen 1870 en 1914, werd in de historische analyses betrokken. En dat is interessant, want zo komen, voorbij specifieke historische personen en ideologieën, ook structuren en diepgravende transformaties in ons blikveld.

Een bredere vergelijking: globalisering, verandering, onbehagen

Jonathan Holslag bij ons en Ruchir Sharma in *The New York Times* waren bij de waarnemers die de historische vergelijkingen breder opentrokken. Zij zagen betekenisvolle parallellen tussen de geglobaliseerde wereld van vandaag en die van voor de Eerste Wereldoorlog: razendsnelle transformaties in industrie, technologie, politiek en samenleving, een spectaculaire toename van de materiële welvaart, wereldwijde

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

04/03/2016

Bijdrage aan lerarendag 'Radicaal - Niet extreem' - Vlaams Parlement

10/03/2016

Gastles aan de Universiteit Antwerpen 'Geschiedenis als (politieke) legitimatie'

13/05/2016

Lezing 'Radicalisation: Security & pedagogic challenges' op de Internationale Filosofie Olympiade 2016 over oorlog en vrede in Gent

14/05/2016

Opening fototentoonstelling 'The graves are nice this time of year' van Jimmy Kets in Aalst

18/05/2016

Lezing 'Omgaan met conflicten' in het GO! Atheneum in Oudenaarde

10/06/2016

Panelbijdrage aan de UNESCO conferentie 'Cultural Diversity under Attack: Protecting Heritage for Peace' in Brussel

13/06/2016

Bijdrage aan tussentijds reflectiemoment '100 jaar Groote Oorlog in de Westhoek', georganiseerd door Westtoer

21/10/2016

Lezing 'The Yser Tower as Memorial of Flemish Emancipation and Peace' bij CEGESOMA, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij

18/10/2016

Bespreking onderzoeksrapport en advies over het Memoriaal van Vlaamse Ontvoogding en Vrede in de Commissie Algemeen Beleid, Financiën en Begroting van het Vlaams Parlement

13/05/2016

Lezing 'Radicalisation: Security & pedagogic challenges' op de Internationale Filosofie Olympiade 2016 over oorlog en vrede in Gent

handelsstromen en connectiviteit. In het Europa van voor 1914 bleven die ingrijpende ontwikkelingen echter niet zonder gevolgen – en het is hier dat de vergelijking bijzonder interessant wordt: de *Belle Epoque* was tegelijkertijd een wereld van grote spanningen en onzekerheden. Volatiele machtsevenwichten, grote inkomensongelijkheden, ontwrichting door revoluties in industrie en technologie, en – ondanks die steeds hogere niveaus van materiële welvaart en een alom geproclameerd vooruitgangsoptimisme – groeiende gevoelens van rusteloosheid en verveling. Mensen hadden het gevoel onder steeds grotere druk te staan en bedreigd te worden in hun verlangen deel uit te maken van een groter geheel. Marx sprak over vervreemding, Freud over onbehagen in de cultuur. Niet weinig modernistische kunstenaars en intellectuelen ontwaarden in een wereld vol materialisme en rationele efficiëntie verval en decadentie, en zagen in zuiverend geweld de mogelijkheid tot wedergeboorte en een nieuw begin.

Ook Timothy Snyder trok de parallel met de periode van intense globalisering na 1870. Vandaag, zo stelde hij, hebben we te maken met het einde van de tweede globalisering die begon in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. "Opnieuw dachten we dat er alleen maar vooruitgang was, een gevoel dat overeenkomt met het vooruitgangsoptimisme van rond 1890. Iedereen dacht: de verlichting zegeviert, er is wereldhandel waar iedereen van profiteert, kortom, iedereen is gelukkig. Maar zo is het, zo merken we nu voor de tweede keer, niet gegaan."

Een onbehaaglijke conclusie, die uiteraard de vraag oproept: waar leidt deze vergelijking uiteindelijk heen? Want we weten hoe het afliep met de ontwrichtende tijden van

de eerste globalisering. De wereldwijde connectiviteit werd aan flarden geschoten in de wereldbrand van 14-18. En die oorlog was inderdaad een nieuw begin: oude rijken gingen ten onder, nationale frustraties en beurscrashes volgden, alsook bolsjewistische en fascistische revoluties. De historische vergelijking wordt hier wel erg duister en onheilspellend. Maar zoals we hierboven opmerkten, herhaalt de geschiedenis zich nooit op een eenvormige manier en blijft de toekomst altijd open. Met Rutger Bregman kunnen we hopen dat de verschillen tussen de wereld van toen en de wereld van nu groter zijn dan de overeenkomsten, bijvoorbeeld dat onze instituties sterker zijn, dat de wereldeconomie er beter voor staat, en dat het gebruik van geweld lang niet zo normaal is als het toen was. Zo hoeft de huidige golf van antiglobalisering niet om te slaan in verval en uiteindelijk geweld, zoals dat in de jaren dertig wel gebeurde.

Maar wat zijn dan de inzichten die deze vergelijking ons kan bieden? Voor Snyder zijn het “waarschuwingssignalen”, zoals: “staten die door één enkele partij worden geregeerd, het loslaten van het geweldsmonopolie van de staat en, bovenal, het plotse linge noodgeval dat wordt aangegrepen om de uitzonderingstoestand af te kondigen.”

Wij willen een ander perspectief openen. Daarvoor focussen we op een sleutelement in de vergelijking tussen beide periodes van globalisering: het onbehagen dat door ingrijpende maatschappelijke veranderingen opgeroepen wordt. De geschiedenis leert dat brede stromen van onbehagen en onzekerheid risico's in zich dragen – extreme bewegingen kunnen ermee aan de haal gaan. De vraag is dan: hoe moeten we met dat onbehagen omgaan?

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

18/10/2016

Inleiding bij Studium Generale –
Leerstoel Kinsbergen van de AP Hogeschool, Antwerpen, over 'Grenzen'

08/12/2016

Gastles aan de Universiteit Gent
'Het Museum aan de IJzer als curator van het verleden'

VREDESINSTITUUT PUBLICATIES 2016

De IJzertoren als memoriaal van de
Vlaamse ontvoogding en vrede (rapport)
Maarten Van Alstein

04/07/2016

Advies over de IJzertoren, bij decreet
van 15 juli 2011 erkend als Memoriaal
van Vlaamse Ontvoogding en Vrede

04/07/2016

Democratische antwoorden op het onbehagen

Vandaag leven we in een verschillende periode dan in de decennia voor de Eerste Wereldoorlog, maar zoals hierboven bleek zijn er ook interessante gelijkenis-

sen. Het telegram van toen is het internet van nu en het stoomschip is een containerschip geworden, en net als op het einde van de lange negentiende eeuw beleven we ook nu ingrijpende transformaties waar veel mensen zich machteloos bij voelen. De globalisering is uitgemond in een volatiele multipolaire wereldorde. Een overvloed aan gebruiksgoederen heeft een schaarste aan grondstoffen gecreëerd. Klimaatverandering is een feit. Technologisering heeft banen geschrapt of mensen van hun werk vervreemd. Nieuwe media en het beheer van *big data* stellen machtige organisaties in staat de publieke opinie te bespelen. En verschillende migratiegolven hebben een superdiverse maatschappij gecreëerd. Breuklijnen tekenen zich af tussen arm en rijk, hoog- en laagopgeleid, en mensen van verschillende culturele achtergronden. Dit alles roept in verschillende hoeken en kanten van onze samenleving angsten en onzekerheden op. In West-Europa en de VS uit dat onbehagen zich in rechts populisme, in Zuid-Europa ook in links populisme.

Wat te doen? 'Wees een patriot,' concludeert Snyder, waarmee hij ons aanmaant om als kritische burgers de democratie te beschermen. Heeft de geschiedenis ons daarbij iets te leren? Misschien kan dit een 'les' zijn: neem het onbehagen ernstig, alsook de grond ervan, de gepercipieerde en reële nadelige effecten van ingrijpende maatschappelijke en economische veranderingen. De grieven van burgers vragen reële oplossingen en alternatieven, die zowel opjuttende slogans als gemakkelijke beschuldigingen van populisme overstijgen. Als we het onbehagen niet ernstig nemen en het niet democratisch trachten te ondervangen, draagt het risico's in zich – het dreigt dan andere wegen op te zoeken. Een democratische samenleving waarin een aanzienlijk deel van de bevolking zich onbehaaglijk of vervreemd voelt, heeft een probleem.

“In kritische publieksgeschiedenis moet de geschiedenis zelf het vertrekpunt zijn, ook als die controversen oproept. Zij moet open en meerstemmig verteld worden, en niet alleen antwoorden formuleren, maar vooral vragen en discussies opwerpen ,,”

Maarten Van Alstein,

tijdens de gedachtewisseling over het onderzoeksrapport en advies over de IJzertoren, in de Commissie Algemeen Beleid, Financiën en Begroting van het Vlaams Parlement

Wapenexport controleren: de moeilijke relatie tussen economie, veiligheid en mensenrechten

Al een kwarteeuw probeert de EU het wapenexport-beleid van haar lidstaten te stroomlijnen. Het zijn echter nog steeds de afzonderlijke lidstaten die beslissen over concrete vergunningsdossiers. Opvallend is daarbij dat landen of regio's hun

eigen wapenexportcontrolesysteem meestal als het strengste, het best uitgebouwde of het meest transparante beschouwen. We kaarten dat aan met Gregory Gourdin en Diederik Cops, die in 2016 een vergelijkend onderzoek voerden naar wapen-exportcontrolesystemen in acht Europese lidstaten, op vraag van de Commissie Buitenlands beleid van het Vlaams Parlement en met het oog op de parlementaire evaluatie van het Vlaams Wapenhandeldecreet.

INTERVIEW MET
DIEDERIK COPS & GREGORY GOURDIN

We zullen maar met de deur in huis vallen: wie in Europa heeft nu eigenlijk het beste systeem voor wapenexportcontrole?

Diederik Cops: Dat is een vaak gestelde vraag, maar tegelijkertijd erg moeilijk te beantwoorden. Eerst en vooral is het heel moeilijk om systemen met elkaar te vergelijken die door hun historisch gegroeide nationale context sterk van elkaar kunnen verschillen. Bovendien is wapenexportcontrole een evenwichtsoefening tussen verschillende uitgangspunten. Je kunt kijken naar de *economische* impact van de wapenexport, naar *veiligheidsbelangen* die ermee verbonden zijn, of naar *ethisch-normatieve principes*. Je mening over het beste systeem en de beste praktijken zal dus sterk verschillen naargelang van welk uitgangspunt je het belangrijkste vindt.

Kunnen we landen en stelsels dan eigenlijk wel vergelijken?

Gregory Gourdin: Vergelijken kan zeker, maar bij de interpretatie moet je heel omzichtig te werk gaan. Zo moet je de stelsels altijd in hun geheel bekijken. Nu wordt er vaak één specifiek aspect uitgelicht, waardoor bepaalde evenwichten uit het oog kunnen worden verloren. Daarnaast is het altijd belangrijk om naar het bredere kader te kijken: hoe ziet de nationale context en de defensie-industrie in het land in kwestie eruit? In België heb je bijvoorbeeld het gewestelijk karakter van de wapenexportcontrole: dat kan je pas begrijpen als je de bredere geschiedenis van de politiek-communautaire spanningen kent. En ook de aard van de defensie-industrie speelt natuurlijk een rol. Neem bijvoorbeeld een land dat enkel componenten produceert en aflevert aan de grote defensiebedrijven die afgewerkte militaire systemen produceren. Dat land

staat voor de uitdaging dat het een zicht wil houden op het eindgebruik van die goederen.

We kunnen het Vlaamse stelsel dus niet beter of slechter noemen dan een ander?

Gregory: Ja en nee. Zoals Diederik al zei: het hangt af van het uitgangspunt dat je het belangrijkst vindt. Bovendien zal je altijd wel een land vinden waarin een bepaald aspect beter geregeld is dan in Vlaanderen. Maar de vraag is of dat wel relevant is voor het Vlaamse stelsel, gezien de kenmerken van de Vlaamse defensie-industrie en de context ervan. Omgekeerd zijn er ongetwijfeld in het Vlaamse systeem aspecten die andere overheden of actoren als een goede praktijk zien. Ik denk bijvoorbeeld aan de hoge mate van transparantie in Vlaanderen.

**DE GEMEENSCHAPPELIJKE
'TAAL' VAN EUROPA**

De EU neemt al lang initiatieven om de wapenhandel te controleren. Hoe gaat ze daarbij te werk?

Gregory: De Europese Unie heeft de afgelopen decennia geprobeerd om de nationale controlesystemen meer op elkaar af te stemmen. Dat heeft ze gedaan door een Richtlijn aan te nemen voor wapenleveringen binnen de Unie, en een Gemeenschappelijk Standpunt voor de export van wapens naar landen buiten de Unie. Die instrumenten zorgen voor het kader waarbinnen de lidstaten hun eigen exportcontrolesysteem vorm kunnen geven. Ik zal een voorbeeld geven. Al de door ons onderzochte stelsels voor wapenexportcontrole maken gebruik van de zogenaamde Gemeenschappelijke

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

08/03/2016

Lezing over Europese regulering van Wapenhandel tijdens de 81ste Internationale Sessie van het Europese Jeugdparlement in Belfast, Noord-Ierland

16/03/2016

Lezing 'De Belgische wapenhandel' aan de Vrije Universiteit Brussel

06/04/2016

Bijdrage aan seminar 'The Arms Trade and European Security - European Governance and the Role of Parliaments' in Het Huis van Europa in Den Haag

07/04/2016

Panelbijdrage 'Spelregels voor wapenhandel' - Brussels School of International Studies

10/05/2016

Lezing over Europese wapenexport op seminar 'Interne veiligheid en terrorismebestrijding binnen EU' van Ryckelvelde vzw

14/06/2016

Bijdrage aan COARM-ngo meeting - een Europees overlegplatform voor controle op wapenhandel

05/07/2016

Toelichting in Commissie Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking, Toerisme en Onroerend Erfgoed van het Vlaams Parlement over het activiteitenverslag van 2015 en de Europese Benchmarkstudie naar wapenexportcontrole in Vlaanderen

13/10/2016

Lezing 'wapenhandel in België' bij Rotary Antwerpen-Metropool

18/10/2016

Deelname aan rondetafelgesprek bij de Friedrich Ebert Stichting over 'arms export controls and public scrutiny', met parlementaire vertegenwoordigers uit Midden-Amerikaanse landen

Europese Militaire Lijst. Die bevat alle goederen waarvoor een exportvergunning verplicht is. Dankzij die goederenlijst heb je binnen Europa een zekere harmonisering over wat je als een wapen moet interpreteren. Die gemeenschappelijke 'taal' maakt het voor de lidstaten uiteindelijk mogelijk om onderling te gaan vergelijken en controleren. Maar het probleem is dat er nog steeds een interpretatiemarge overblijft. De kenmerken van wat er op lijst hoort, zijn vaak vrij algemeen omschreven. Wat is 'speciaal ontworpen voor militaire gebruik' precies? En wat betekent 'speciaal aangepast voor militair gebruik'? Op die vragen geven de lidstaten verschillende antwoorden, waardoor er in de praktijk dan weer verschillen zijn in de producten die effectief gecontroleerd worden.

We stuiten dus op een tegenstelling. Formeel is er een Europese harmonisering, maar inhoudelijk is die harmonisering nog ver weg. En dat is niet alleen zo voor de omschrijving van de goederen die als 'militair' worden beschouwd en waarvan de buitenlandse handel dus moet worden gecontroleerd. Ook op andere vlakken zien we een gelijkwaardige dynamiek.

Kan je een voorbeeld geven?

Diederik: Neem de criteria die de lidstaten hanteren als ze een vergunningsaanvraag beoordelen. Bijvoorbeeld: wat is het risico dat deze producten gebruikt zullen worden voor mensenrechtenschendingen of om gewapende conflicten aan te wakkeren? De EU heeft daarvoor in het Gemeenschappelijk Standpunt een aantal minimumcriteria vastgelegd, maar we stellen vast dat de lidstaten die criteria verschillend blijven interpreteren. Dat heeft verreikende gevolgen. Europese lidstaten weten heel goed dat die

interpretatieverschillen bestaan en zo krijg je een zekere spanning. Het is vanzelfsprekend dat Europese lidstaten elkaar vertrouwen. Maar tegelijk kunnen afgewerkte producten naar landen gaan waaraan ze zelf niet zouden leveren. Daardoor willen de lidstaten vaak controle blijven houden op wat er met 'hun' goederen gebeurt. De verantwoordelijkheid over de verdere handel van deze producten overdragen aan een andere EU-Lidstaat is dan niet meer zo vanzelfsprekend.

Een volledig vrije en eengemaakte Europese markt in militair materieel is er nog altijd niet en zal er pas komen als er ook een meer eengemaakt Europees veiligheids- en buitenlands beleid komt. Uit ons onderzoek blijkt dat de lidstaten pas bereid zullen zijn om af te zien van verdere controles als ze erop kunnen en willen vertrouwen dat ook andere lidstaten de toetsingscriteria op dezelfde manier interpreteren.

Heeft Europa dan gefaald?

Gregory: Het is maar hoe je het bekijkt. Er is inderdaad geen volledige harmonisering, maar dankzij Europa ontstaat er wel een gemeenschappelijk kader voor alle lidstaten. De lidstaten hebben daarbinnen nog wel ruimte om eigen keuzes te maken op vlak van wapenexportcontrole, en die keuzes zijn vaak ingegeven door hun eigen nationale politiek-culturele context en defensie-industrie.

Je mag de harmonisering dan ook zeker niet zien als een *top down*-verhaal, waarbij 'Brussel' regels en normen oplegt aan de lidstaten. De Europese sociale, economische en politieke ontwikkelingen hebben invloed op het beleid van de lidstaten, maar ook omgekeerd. Je ziet dus wisselwerkingen tussen de twee politieke niveaus, de

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

24/10/2016

Lezing 'Belangengroepen en regulering van wapenhandel' aan het Institute for Higher Social Communication Studies in Brussel

07/12/2016

Gastles aan de Universiteit Gent over 'Exportcontrole in de EU'

12/12/2016

Bijdrage over 'controle op de uitvoer van goederen voor tweërlei gebruik' aan het Export Control Forum 2016 van de Europese Commissie

VREDESINSTITUUT PUBLICATIES 2016

Spelregels voor wapenhandel (boek)

Sara Depauw & Tomas Baum

29/01/2016

Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2015 (rapport)

Diederik Cops & Nils Duquet

05/07/2016

Vlaamse wapenexportcontrole in Europa. Het complexe vraagstuk van Europese harmonisering (rapport)

Diederik Cops, Nils Duquet,
Gregory Gourdin

23/12/2016

Advies over het jaarlijks verslag van de Vlaamse Regering over de wapenhandel in 2015

05/07/2016

Advies over tijdelijke handelsbeperkende maatregelen voor de export van militair materieel, civiele vuurwapens, munitie en ordehandhavingsmateriaal

06/10/2016

ationale en de Europese. En je moet ook rekening houden met de context waarin die wisselwerkingen plaatsvinden.

Van context gesproken: zal de verkiezing van Donald Trump als president van de VS iets aan de situatie veranderen?

Diederik: Het is alvast duidelijk dat het een wake-up call was voor de EU, vooral toen Trump de Europese partners wees op hun verplichtingen binnen de NAVO. De nieuwe initiatieven van de EU om een echte Europese defensie-unie te ontwikkelen zijn duidelijk een reactie daarop. Bedoeling zou niet alleen zijn militaire aankopen gemeenschappelijk te laten gebeuren, maar ook een echte Europese defensiemarkt en industrie te creëren.

De Europese instellingen zijn momenteel sterk gericht op de verdere uitbouw van die gemeenschappelijke markt.

De Europese aandacht voor de uitvoer naar niet-Europese landen lijkt wat meer op de achtergrond geraakt.

Zie je daar een probleem?

Diederik: Een sterkere interne markt en het uitvoerbeleid naar niet EU-landen zijn nu eenmaal met elkaar verweven. Toegegeven, voor de handel in militair materieel zijn de andere lidstaten de belangrijkste handelspartners. Maar het grootste gedeelte van het geproduceerde materieel verlaat op een bepaald moment wel de EU. Hier ligt dus de uitdaging voor de EU: kruisverbindingen leggen tussen de verdere ontwikkeling van de interne markt en de export naar niet-Europese landen. En dat zal niet zo eenvoudig zijn.

Waarom niet?

Diederik: De EU is, misschien nog meer

dan andere publieke organisaties, een bont amalgaam van instellingen, elk met een verschillende insteek. De interne markt voor handel in militair materieel is de bevoegdheid van de Europese Commissie. Buitenlands beleid valt dan weer onder de Europese Raad. Elke instelling heeft zijn eigen focus, en formele en informele relaties leggen is verre van evident. Institutionele starheid is misschien bij de EU nog sterker dan op andere niveaus.

VLAANDEREN EN DE EINDGEBRUIKERS

En wat met Vlaanderen in dit verhaal?

Gregory: Vlaanderen heeft op vlak van militair materieel vooral een toeleverings-economie: het levert vooral onderdelen van militair materieel aan de grote westerse defensie-industrieën. Vuurwapens, tanks, gevechtsvliegtuigen, dat maken we niet in Vlaanderen. Vlaamse bedrijven richten zich vooral op de productie van hoogtechnologische onderdelen. Die worden vervolgens in Duitsland, de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld geïntegreerd in afgewerkte wapensystemen.

Vlaanderen wil dan ook een zekere controle houden op wat met Vlaamse producten gebeurt als ze eenmaal zijn geëxporteerd. Ook wanneer een product naar een andere Europese lidstaat gaat, zal de Vlaamse overheid proberen te achterhalen in welk land het geïntegreerde product uiteindelijk zal terechtkomen. Vlaanderen beoordeelt de uitvoeraanvraag dan met het oog op de situatie in dat tweede land. Het 'land van

eindgebruik', noemen we dat. In 2016 heeft Vlaanderen bijvoorbeeld vergunningsaanvragen voor producten bestemd voor Duitsland geweigerd omdat ze uiteindelijk bestemd waren voor de Verenigde Arabische Emiraten, en mogelijk konden worden ingezet in het conflict in Jemen.

Diederik: Dat is een uitdaging voor de controle. Want niet altijd is vooraf bekend in welke landen of bij welke eindgebruikers de goederen uiteindelijk zullen terechtkomen. Die controle op het eindgebruik zal daarom een belangrijke uitdaging blijven voor de Vlaamse overheid. Ze moet balanceren tussen twee bekommernissen. Enerzijds wil ze het eindgebruik grondig controleren en het zoveel mogelijk in beeld krijgen voor ze een vergunning aflevert. Anderzijds wil ze geen al te grote belasting leggen op de betrokken bedrijven.

Wat suggereren jullie dan concreet voor die Vlaamse exportcontrole?

Diederik: Om informatie te verzamelen in het land van eindgebruik zou Vlaanderen meer gebruik kunnen maken van bestaande expertise. Die is zowel op Vlaams als op federaal niveau te vinden, denk maar aan het netwerk van kantoren van *Flanders Investment & Trade* in veel landen, en het netwerk van Belgische consulaten en ambassades.

Een andere optie kan zijn om op dit vlak Europees meer samen te werken en te communiceren. Ook andere lidstaten verzamelen zo'n informatie: het zou efficiënt en effectief zijn om die op een of andere manier uit te wisselen. Hoe meer informatie en hoe hoger de kwaliteit ervan, des te beter en sneller je kunt afwegen of een bepaalde uitvoer wenselijk is.

Het is mooi dat Vlaanderen ernaar streeft geen goederen te leveren die in een conflict kunnen worden ingezet. Maar critici zullen zeggen: het is makkelijk een streng beleid te voeren en mensenrechten naar voren te schuiven als er weinig economische belangen op het spel staan.

Diederik: Dat klopt tot op zekere hoogte. Als je land of regio niet exporteert naar die landen, dan is het is inderdaad 'gemakkelijk' om zo'n uitvoer principieel af te keuren. Als Vlaanderen beslist om een vergunning niet goed te keuren, dan heeft dat hier maar heel beperkte gevolgen voor de werkgelegenheid. Dat ligt anders als je uitvoer sterk afhankelijk is van één of enkele landen. Het Waals Gewest is in dat geval, maar ook het Verenigd Koninkrijk. Daar is ongeveer de helft van de uitvoer van militair materieel bestemd voor Saoedi-Arabië. Die uitvoer stopzetten zou verregaande gevolgen hebben voor de werkgelegenheid.

Maar zoals we al zeiden, economische belangen zijn niet de enige overweging. De Europese lidstaten hebben beloofd om veel aandacht te geven aan mensenrechten en conflictpreventie bij de beoordeling van wapenleveringen. Tegelijk blijft er steeds ruimte voor nationale interpretaties bij de afweging in concrete dossiers.

Heeft het dan nog wel zin om rekening te houden met Europa? Moet Vlaanderen nog wel pleiten voor 'meer Europa'?

Gregory: Laten we duidelijk zijn: in termen van effectiviteit gebeurt de controle op wapenexport altijd beter collectief. Hoe meer landen meedoen, hoe beter de controle. Vanuit dat oogpunt is streven naar een verdere Europeanisering een

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

17/02/2016

Organisatie van ronde-tafel met de minister van Defensie over de Government Defence Anti-Corruption Index van Transparency International

–

24/03/2016

Lezing 'Omgaan met oorlog en vrede' – Spectrum Universiteit Antwerpen

–

12/05/2016

Openingslezing van de Internationale Filosofie Olympiade 2016 over oorlog en vrede in Gent

–

13/05/2016

Workshops 'Talking about war and peace: from fiction to reality' en 'Radicalisation: what does it mean and what can teachers do?' tijdens de Internationale Filosofie Olympiade 2016 over oorlog en vrede in Gent.

–

03/09/2016

Speech 'Vrijheid als leidraad voor vrede' in het kader van de 72ste Antwerpse bevrijdingsfeesten;

–

09/09/2016

Presentatie over kosmopolitisme en vrede op de 10de Conferentie van het European Consortium for Political Research

–

19/11/09

Studiereis naar Wenen met een delegatie van de commissie Buitenland Beleid van het Vlaams Parlement

–

20/09/2016

Opening van de tentoonstelling 'The graves are nice this time of year' met Jimmy Kets in Wenen

–

26/09/2016

Organisatie van seminar over 'The Future of UN Peace Operations in a Changing World' met De Vereniging voor de Verenigde Naties, het Leuven Centre for Global Governance Studies en Pax Christi Vlaanderen

–

goede zaak. Vinden we een verantwoordelijk wapenhandelbeleid echt belangrijk en willen we dat effectief realiseren? Dan is Europese samenwerking een must. Het politieke en normatieve gewicht van de EU op wereldvlak is nu eenmaal groter dan dat van elke lidstaat afzonderlijk.

Wapenembargo's zijn een goed voorbeeld. Hun doel is vaak om mensenrechtenschendingen te vermijden of gewapende conflicten te ontzenuwen. Ze kunnen dat maar echt bereiken als zoveel mogelijk landen eraan meedoen. Anders zal je in de praktijk weinig veranderen. Tegelijk zit daar ook de zwakte. Denk aan de gecontesteerde wapenleveringen aan Saoedi-Arabië: om alle lidstaten mee te krijgen, zal je veel water bij de wijn moeten doen. Als land of regio zou je je dan altijd moeten afvragen: gaan we mee in die *race to the bottom*, of willen we zelf een hogere standaard installeren?

Dat betekent natuurlijk niet dat Vlaanderen zich moet verschuilen achter Europa, of dat het niets kan doen zolang er geen Europese maatregelen zijn. Misschien zal het eerder om symbolische maatregelen gaan, zeker als je weinig uitvoer hebt. Maar in de (buitenlandse) politiek gaat het vaak om symbolische maatregelen.

OPWAARTS

Wat kan Vlaanderen dan doen?

Diederik: Ook het Vlaamse beleid kan van harmonisering van het Europees wapen-exportbeleid een aandachtspunt maken. Maar dan is er een visie nodig op de richting die die harmonisering moet uitgaan. Als Vredesinstituut pleiten wij ervoor dat Vlaanderen zich daar ambitieus in opstelt.

Het kan een pleitbezorger worden voor een 'opwaartse' harmonisering. Daarmee bedoelen we: in de richting van een meer (ethisch) verantwoord Europees wapenexportbeleid, met meer onderlinge Europese afstemming. Uiteraard zonder dat het economische en veiligheidsoverwegingen buitenspel zet. Ook realisme heeft een plaats in de benadering van wapenexport.

Vlaanderen maakt het best zelf inhoudelijke keuzes. Het legt best eigen accenten in zijn wapenexportbeleid. Dat kan het enkel doen door voor zijn eigen *buitenlands* beleid duidelijke uitgangspunten en doelstellingen te kiezen.

Sinds begin dit jaar hebben we in Vlaanderen een ministerie van Buitenlandse Zaken. Vlaanderen wil zich duidelijk zelfverzekeren bewegen op het internationale domein. Wel, wapenexport kan en moet daarin een belangrijke plaats innemen. Het is een expliciet en traditioneel onderdeel van het buitenlandse beleid. De Vlaamse regering heeft de voorbije periode diverse visie-nota's gepubliceerd, onder andere over mensenrechten, ontwikkelingssamenwerking en de toekomst van de EU. Die documenten vormen al meer dan een kiem voor het geïntegreerd en onderbouwd buitenlands beleid. Het lijkt ons logisch dat de Vlaamse overheid ook voor wapenexport een dergelijke uitgewerkte visie naar voren schuift. Die visie kan dan ook de basis vormen voor de richting die de EU volgens Vlaanderen uit moet.

VREDESINSTITUUT ACTIVITEITEN 2016

24/10/2016

Bijdrage aan de United Nations Day Flanders in het Vlaams Parlement

10/11/2016

Elfnovemberlezing door Chris Van de Wyngaert en concert van het Revue Blanche in Ieper, i.s.m. In Flanders Fields Museum en Stad Ieper

08/12/2016

Lezing 'Oordelen over oorlog en vrede' bij Rotary Antwerpen-Metropool

VREDESINSTITUUT PUBLICATIES 2016

Toespraken ter gelegenheid van de presentatie van het Jaarverslag 2015 van het Vlaams Vredesinstituut

04/05/2016

Zonder internationaal recht geen internationale beschaving. Elfnovemberlezing door professor Christine Van den Wyngaert, rechter in het Internationaal Strafhof in Den Haag

17/11/2016

SIPRI Yearbook 2016 - Samenvatting in het Nederlands (rapport)

22/11/2016

De paradox van beleidsgericht onderzoek

De politicus en de wetenschapper hebben veel gemeenschappelijk: ze beschrijven de wereld, ze analyseren problemen, argumenteren en trekken conclusies. Beiden zijn ze afhankelijk van de publieke ruimte: de beoordeling van politieke tussenkomsten of van wetenschappelijke publicaties is een openbare aangelegenheid.

TOMAS BAUM

Toch hebben wetenschapper en politicus elk een andere roeping, een ander engagement. Wetenschap gaat in essentie over de zoektocht naar – en productie van – betrouwbare kennis. Het ethos van de wetenschapper toont zich in het verzamelen van informatie, in onderzoek en verklaring. Het primaat van de politicus is om vanuit ideeën richting geven aan de samenleving. Politiek werkt immers op basis van ideologie. Wetenschappelijke bevindingen en kennis zijn behulpzaam, bruikbaar en noodzakelijk voor politieke besluitvorming, maar wetenschappelijk onderzoek kan het beleid niet zonder meer bepalen of het politieke oordeel vervangen.

Onze maatschappij heeft wezenlijk belang bij het gebruik van wetenschappelijke inzichten. In toegepast onderzoek zien we dat belang heel concreet. Denk maar aan onderzoek dat onmiskenbare noden in kaart brengt, of impactstudies die vooraf de implicaties van ingrepen of plannen schetsen.

Ook bij de evaluatie van het beleid achteraf – een taak van parlementen en administraties – kan de wetenschappelijke methode helpen om een adequate beoordeling te maken. Het spreekt voor zich dat deskundigen het met elkaar oneens kunnen zijn, dat risico-inschattingen sterk kunnen variëren en dat sommige beleidsvraagstukken enorm complex zijn. Maar vanuit hun eigen taakstelling kunnen wetenschappers beleid inspireren, onderbouwen en evalueren. Voor de wetenschap zelf ligt de toegevoegde waarde in het verdere gebruik van de resultaten van dat toegepaste onderzoek.

Tussen wetenschap en politiek bestaat echter een fundamentele kloof. De ontmoeting tussen macht en wetenschap is nooit vanzelfsprekend. Analyses, feiten en cijfers spreken immers zelden voor zichzelf, zeker niet in een politieke arena. Machthebbers gaan – noodgedwongen – politiek en dus selectief om met informatie. Ze leggen prioriteiten in de problemen die ze aankaarten of willen oplossen. Ze moeten onder tijdsdruk en vaak op basis van onvolledige informatie een oordeel vellen en beslissingen nemen. Ze benadrukken graag de informatie die ongemakkelijk is voor tegenstanders, en minimaliseren liever de feiten die niet in hun visie op de maatschappelijke werkelijkheid passen. Soms gaat eens iemand heel creatief met feiten om en verschijnt zelfs de leugen op het toneel.

Zou het dan een optie zijn om de kloof te dichten? Een koning-filosoof aan de macht die hoogstpersoonlijk de waarheid in pacht heeft en betere waardeoordelen velt dan andere stervelingen? Of hebben we liever wetenschappers en technocraten aan het roer van het land? Mensen – en machines – die de wereld zo goed kunnen analyseren dat de beslissingen gewoon volgen uit de analyse, en dat waardeoordelen niet meer nodig zijn? Een draconische oplossing om de kloof te dichten zou censuur zijn: alleen nog kennis publiek maken die machthebbers wenselijk vinden. Elk van deze ‘oplossingen’ betekent een verlies voor wetenschap en politiek.

Het is beter om de kloof te laten bestaan en aandacht te schenken aan de manieren om ze te overbruggen. Toch zal beleidsgericht onderzoek steeds rond een paradox draaien: we koesteren de ambitie om de kloof tussen wetenschap en beleid te overbruggen, maar bewaren ook het inzicht dat de kloof in stand moet worden gehouden. Dat is pas een uitdaging voor wetenschappers én voor beleidsmakers.

Toen het Vlaams Parlement in 2005 het Vredesinstituut oprichtte als een onafhankelijke onderzoeksinstelling die actief is op het vlak van vredesvraagstukken, verwachtte het wetenschappelijk werk met een politiek-maatschappelijke finaliteit: het gaf een welomschreven mandaat om onderzoek te doen voor een beleid dat op vrede gericht is. De oprichters voorzagen in drie organen om het wetenschappelijke karakter van de werking te verzoenen met de politieke inbedding. Het Wetenschappelijk Secretariaat is het operationele hart van het instituut. De medewerkers verzamelen informatie, voeren onderzoek, organiseren overleg en bereiden publicaties en presentaties voor. De Raad van Bestuur – met vertegenwoordigers van de parlementaire fracties, middenveldorganisaties en academici – brengt advies uit en beheert het instituut. De Wetenschappelijke

VREDESINSTITUUT PUBLICATIES IN EXTERNE KANALEN

Tomas Baum, **'Kant's Conditions For Peace: a critical approach'**, in D. Praet (ed.), *Philosophy of War and Peace*, Gent: International Philosophy Olympiad

–

Nils Duquet, **'10 jaar Wapenwet'**, *Politiejournaal*, September 2016.

–

Nils Duquet, **'Politiebewapening: munitie voor een onderbouwde debat'**

Nils Duquet, **'10 jaar wapenwet: Geschiedenis, praktijk, impact en aandachtspunten'**

Nils Duquet en Jorg Kustermans, **'Als de stoppen doorslaan: Hoe voorkomen dat extreme geweldplegers kunnen toeslaan?'**

Nils Duquet en Maarten Van Alstein, **'De wapenwet en het sportschuttersdecreet: passen de puzzelstukjes?'**

Nils Duquet en Maarten Van Alstein, **'Illegale vuurwapens in België'**
In: E. De Baene (red.), *Algemene beschouwingen over de vuurwapenreglementering*, Brussel: Politeia.

–

Nils Duquet, **'Firearms acquisition and the terrorism-criminality nexus'**, in T. Renard (red.), *Counter-terrorism in Belgium: Key challenges and policy options*, Brussel: Egmont Instituut

–

Nils Duquet en Maarten Van Alstein, **'De illegale wapenhandel'**, in E. De Baene (red.), *Wapens. Economische en individuele activiteiten*, Heule: Inni

–

Maarten Van Alstein, **'Facing a Difficult Past? The Yser Tower in Dixmude, Belgium'**, *Cultures of History Forum*, Imre Kertész Kolleg Jena.

–

Maarten Van Alstein, **'The Memory of Peace'**, in D. Praet (ed.), *Philosophy of War and Peace*, Gent: International Philosophy Olympiad

–

Raad, een panel van internationale experts, begeleidt en evalueert het gevoerde onderzoek. Op die manier is de brugfunctie van het instituut ook in het eigen organigram verzekerd.

Het Vredesinstituut is geen ivoren toren. Een heel concrete manier om de link met de politiek te maken is op de hoogte te blijven van wat er reilt en zeilt. Onderzoekers volgen systematisch de actualiteit en de relevante werkzaamheden in verschillende parlementen op, vooral de politieke agenda in het Vlaams Parlement, maar ook die in de federale kamer en het Europees Parlement. Vredespolitiek doorkruist immers de afbakening van bevoegdheden en stopt niet bij landsgrenzen. Door de politieke actualiteit op te volgen brengen onderzoekers niet alleen problemen in kaart, maar identificeren ze ook opportuniteiten.

Betrokkenheid van diverse belanghebbenden en andere experts bij het lopende onderzoek is een tweede cruciaal element om kwaliteitsvol beleidsgericht onderzoek te kunnen doen en de kloof zodoende te overbruggen. In de uitvoering van zijn opdrachten richt het instituut zich daarom op drie soorten kennis: (1) geobjectiveerde wetenschappelijke kennis die inzicht biedt; (2) expertise of ervaringen die bruikbaar zijn voor het beleid; en (3) reflectie waarbij ethische uitgangspunten aan bod komen en langetermijnafwegingen kunnen worden gemaakt. Door die drie vormen van kennis te combineren tracht het Vredesinstituut een rol te spelen bij soms complexe en controversiële thema's, zonder daarbij zelf voorwerp van de controverse te worden.

Een derde manier waarop het Vredesinstituut de brug slaat naar de politiek is

het delen van kennis, onderzoeksresultaten en adviezen. Wanneer het instituut zelf het initiatief neemt om onderzoeksresultaten bekend te maken, mikt het steeds op politieke actoren. Bijvoorbeeld door ze te betrekken in seminars waar uitwisseling en dialoog over onderzoek mogelijk is. Daarnaast nemen onderzoekers vaak deel aan conferenties of overlegfora waar maatschappelijke of politieke problemen aan bod komen. Een belangrijk kanaal voor de communicatie van het Vredesinstituut met belanghebbenden en het brede publiek, is de pers. Het instituut doet evenwel niet aan *naming and shaming*, maar geeft genuanceerd duiding bij belangrijk of belangwekkend nieuws.

Wanneer resultaten van studies in het zoeklicht van de media verschijnen, wanneer onderzoekers problemen vaststellen en benoemen, leidt dat soms tot een politiek debat. Nu en dan volgt ook een politiek antwoord in de vorm van aanpassingen van het gevoerde beleid.

Maar beleidsmakers reageren niet alleen op vaststellingen van onderzoekers, soms zoeken ze ook zelf actief antwoorden bij wetenschappers. Zo ging het Vredesinstituut in 2015 in op de oproep van de Europese Commissie om een onderzoeksvoorstel in te dienen over de bestrijding van illegale wapenhandel. De financiering van het voorstel werd goedgekeurd en het instituut zal eind 2017 een onderzoeksrapport aanleveren.

Politici overbruggen soms ook de kloof vanuit hun eigen werkterrein door specifieke onderzoeks- of evaluatieopdrachten te geven. De Voorzitter van het Vlaams Parlement vroeg het Vredesinstituut om het decreet van het Memoriaal van de Vlaamse Ontvoogding en Vrede – beter bekend als de IJzertoren – te evalueren. Voorts gaf de Commissie voor Buitenlands Beleid van het Vlaams Parlement de opdracht om een vergelijkende studie uit te voeren naar regelgeving en beleid inzake wapenexportcontrole in verschillende Europese lidstaten.

Tot slot wordt de expertise van de medewerkers ook gemobiliseerd bij hoorzittingen. De Kamer van volksvertegenwoordigers bijvoorbeeld nodigde medewerkers van het instituut in 2016 uit om bij te dragen aan debatten over de bestrijding van illegale wapenhandel en over de openbaarheid van contacten met lobbyisten inzake de aankoop van militair materieel.

Voor die werkzaamheden zijn onafhankelijkheid en onpartijdigheid cruciaal. De kernwaarden van het instituut zijn *expertise* (spreken vanuit kennis en deskundigheid), *dege-lijkheid* (kwaliteitsbewust werken), *betrokkenheid* (verbondenheid met de samenleving) en integriteit. Door de parlementaire inbedding is onze missie ook heel specifiek: *“Om te werken aan een meer vredevolle samenleving, bij ons en wereldwijd, is het nodig vredesvraagstukken ten gronde te analyseren en, na een open debat, de nodige maatregelen te nemen. Het Vredesinstituut staat garant voor het aanleveren van grondige analyses, het informeren en organiseren van het debat, en het aansturen op maatregelen voor het bevorderen van vrede en geweldpreventie.”*

Tot hier toe schetste ik wat het spanningsveld tussen wetenschap en politiek betekent voor de werking van het Vlaams Vredesinstituut. Het overbruggingsdilemma van beleidsgericht onderzoek is echter ook breder relevant. Enkele aspecten lijken in elk geval cruciaal om de kloof tussen macht en wetenschap te handhaven, terwijl ze overbrugd moet worden. Ten eerste dient de *rolverdeling* duidelijk bewaakt: politieke verantwoordelijkheid is een zaak van beleidsmakers, terwijl wetenschappers, experts en onderzoekers kunnen inspireren, onderbouwen en evalueren, zonder dat ze eindverantwoordelijkheid dragen voor het gebruik van hun werk. Wanneer hun bevindingen verdraaid worden, hoort het debat daarover wel thuis in de publieke sfeer. Ten tweede is *pluralisme* een bepalende factor voor de kwaliteit van onderzoek. Verschillende disciplines kunnen hun licht laten schijnen op uitdagingen, verschillende soorten deskundigheid zijn relevant voor beleidsvoorbereiding en evaluatie, uiteenlopende perspectieven en levensbeschouwingen kunnen bijdragen aan oplossingen. Het is ten slotte steeds zinvol om *alternatieven te overwegen*. TINA ('there is no alternative') is een slechte leidraad voor beslissingen.

Politiek is niet alleen het domein van de feiten, maar ook van oordeel en overtuiging. Bij beleidskwesties in verband met vrede geeft het Vlaams Vredesinstituut graag duiding bij feiten, maar het is aan de politiek om het debat te laten knetteren en keuzes te maken. Dat mag op het scherpst van de snee, maar met de leugen als limiet. De paradox blijft intussen bestaan. Zowel wetenschappers en politici mogen daarmee worstelen.

“Tien jaar na Hans Van Themsche moet de strijd tegen vuurwapengeweld zich nu meer dan ooit verleggen naar de strijd tegen het illegale circuit”

Nils Duquet,
onderzoeker

in *Knack*, 16 mei 2016

VREDESINSTITUUT 2016 IN CIJFERS

7

Eigen publicaties over ons onderzoek

4

Adviezen op basis van onderzoek

7

Eigen activiteiten met meer dan meer dan 600 aanwezigen

36

Inhoudelijke bijdragen op Vlaamse en internationale fora

9

Nieuwsbrieven en berichten naar 1566 contacten

17.219

Bezoeken op www.vlaamsvredesinstituut.eu

97

Keer aan het woord of vermeld in de media

OVERZICHT ADVIEZEN IN 2016

Advies over de bestrijding 07/01/2016
van illegale vuurwapens in België

Advies over de IJzertoren, 04/07/2016
bij decreet van 15 juli 2011 erkend als
Memoriaal van Vlaamse Ontvoogding en Vrede

Advies over het jaarlijks verslag 05/07/2016
van de Vlaamse Regering
over de wapenhandel in 2015

Advies over tijdelijke handelsbeperkende 06/10/2016
maatregelen voor de export van
militair materieel, civiele vuurwapens,
munitie en ordehandhavingsmateriaal

EVALUATIERAPPORT VAN DE WETENSCHAPPELIJKE RAAD OVER 2016

De Wetenschappelijke Raad evalueert de kwaliteit van het onderzoek dat uitgevoerd is door het Vlaams Vredesinstituut en geeft de Raad van Bestuur en het Wetenschappelijk Secretariaat advies inzake belangrijke trends en onderzoek in vraagstukken over vrede en veiligheid.

Sinds het besluit van de Wetenschappelijke Raad om de beoordelingsprocedure in 2016 te wijzigen, gebeurt de evaluatie als volgt: gedetailleerde opmerkingen over afzonderlijke publicaties worden in een vroeger stadium van het schrijfproces gedeeld, zodat de auteurs ze nog kunnen verwerken in de definitieve publicatie. De jaarlijkse evaluatie richt zich vervolgens minder op de individuele publicaties, maar op de globale relevantie van het werk, met speciale aandacht voor de bredere context van de onderzoeksprogramma's. De Wetenschappelijke Raad stelt vast dat de nieuwe procedure goed werkt.

Net als in voorgaande jaren moedigt de Wetenschappelijke Raad publicaties in externe fora aan, maar evalueert ze die niet formeel. Wel heeft de Wetenschappelijke Raad nota genomen van de in het algemeen hoge kwaliteit van de publicaties van de medewerkers van het Vlaams Vredesinstituut.

Hoewel het huidige evaluatierapport berust op de publicaties van het instituut als indicator voor kwaliteit, wijst de Wetenschappelijke Raad op de vele bijkomende activiteiten van het instituut, inclusief de eigen seminars van het instituut, lezingen en bijdragen van de onderzoekers aan andere evenementen. De Raad merkt op dat de positieve ontwikkeling van het verhogen van het aantal bijdragen en het verbreden van thema's wordt doorgezet. Belangrijk in de voorbije periode zijn onder meer de deelname van Tomas Baum aan een rondetafelgesprek over de wapenhandel en de Europese veiligheid in de marge van de Interparlementaire Conferentie over het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid in Den Haag, de bijdrage van Nils Duquet aan 'De Zesde Regionale bijeenkomst van commissies over SALW' georganiseerd door SEESAC/UNDP in Becici (Montenegro) en Diederik Cops' deelname aan een rondetafelgesprek over het wapenhandelsverdrag met de parlementsleden uit Midden-Amerika, dat werd georganiseerd door de Friedrich Ebert Stichting in Brussel.

De beoordeling van de Wetenschappelijke Raad is gestructureerd rond de belangrijkste thematische clusters van het Instituut.

WAPENHANDEL EN -GEBRUIK

Onderzoek naar de wapenhandel en -productie is het centrale aandachtspunt van het Instituut sinds haar oprichting. Dit wordt weerspiegeld in het grote aantal publicaties op dit gebied, ook in 2016.

In 2016 publiceerde het Instituut zijn jaarlijks rapport over de Vlaamse buitenlandse wapenhandel in het voorgaande jaar (2015). Die rapporten zijn een unieke en zeer waardevolle bron voor iedereen die geïnteresseerd is in de ontwikkeling van de wapenhandel in Vlaanderen. Als een uitgebreide verzameling van relevante feiten en cijfers vormen ze de basis voor verder onderzoek naar het onderwerp. De Wetenschappelijke Raad verwelkomt de plannen van het Instituut om het huidige jaarlijks rapport te vervangen door een fact-sheet en een rapport dat inzoomt op een onderwerp van bijzonder belang.

Het Instituut publiceerde ook zijn jaarlijkse adviesnota over de Vlaamse wapenhandel, die voortvloeit uit een verplichting in het oprichtingsdecreet. Het advies van 2016 schuift enkele aandachtspunten naar voren die ook de vorige jaren reeds aan bod kwamen: het relatief hoge aandeel van vergunningen met onbekende eindgebruikers, de verschuiving van voorafgaande controle naar controle achteraf en het gebruik van algemene vergunningen.

In 2016 publiceerde het Vredesinstituut ook de resultaten van een omvangrijk benchmarkonderzoek dat het wapenexportbeleid evenals vergunnings- en rapportageprocedures in Vlaanderen, Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Hongarije, Portugal en Zweden met elkaar vergelijkt. De Wetenschappelijke Raad feliciteert het instituut met deze unieke collectie van zeer waardevolle gegevens en het uitgebreide, methodologisch verantwoorde en zeer informatieve rapport dat voor een breed publiek binnen en buiten België relevant zal blijken. De Wetenschappelijke Raad is ook verheugd met het besluit om het rapport in het Engels te vertalen en om te streven naar presentatie en distributie ervan naar een breed scala aan belanghebbenden.

De Wetenschappelijke Raad merkte reeds in zijn vorige verslag dat de investeringen van het instituut in onderzoek naar vuurwapens in België en de Europese Unie vruchten beginnen af te werpen. Het meest zichtbare teken is het verwerven van externe financiering en de leidende rol die het instituut opneemt in het Europese project 'Studying the Acquisition of illicit Firearms by Terrorists in Europe (SAFTE)'. De Wetenschappelijke Raad feliciteert het instituut met deze belangrijke prestatie. Het aanvullend rapport over de illegale vuurwapenmarkt, dat in 2016 zowel in het Nederlands als in het Engels verscheen, bevestigt verder het oordeel van de Wetenschappelijke Raad dat het thema vuurwapens een belangrijke en levensvatbare onderzoekslijn is geworden.

Het onderzoek in deze cluster wordt ook vertaald naar presentaties en de organisatie van evenementen voor vele verschillende belanghebbenden, zoals beleidsexperten, parlementsleden, academici, vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en medewerkers van campagneorganisaties.

OMGAAN MET CONFLICT EN GEWELD IN DE SAMENLEVING

Er zijn enkele fluctuaties geweest in de clusters die niet rond wapenhandel werkten. Volgens de Wetenschappelijke Raad is het verdedigbaar dat het instituut op een tweede been staat, naast de zeer succesvolle en gevestigde cluster over wapenhandel en -gebruik. Het exacte profiel van dit tweede been is een van de belangrijkste strategische keuzes die het Instituut in de toekomst moet maken, en de Wetenschappelijke Raad wil dit graag opvolgen.

Het onderzoekswerk over de herdenking was – in termen van publicaties – minder zichtbaar in 2015. In 2016 werden een rapport en een advies gepubliceerd. Het onderzoek over de IJzertoren markeert een culminatie van vele jaren van onderzoek naar de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. De Wetenschappelijke Raad is onder de indruk van de manier waarop auteur Maarten Van Alstein een zeer gevoelige en complexe kwestie op een zeer solide manier aankaart. De belangrijkste bevindingen van het rapport zijn ook opgenomen in het bijhorende advies dat ook in 2016 werd gepubliceerd.

Voor het onderzoek van het Instituut naar (de)radicalisering is 2016 een jaar van voorbereidingen geweest voor publicaties die verwacht worden in 2017 en 2018. Hoewel de Wetenschappelijke Raad geen publicaties heeft beoordeeld in deze lijn van het onderzoek, werd werk in uitvoering besproken met de betrokken onderzoekers en beschouwt de Raad deze lijn van het onderzoek als veelbelovend. De Raad acht het onderzoek naar (de)radicalisering van groot belang voor het publieke debat en beleidsvorming in België en daarbuiten. De leden moedigen hierbij actieve outreach en netwerkactiviteiten aan. De Wetenschappelijke Raad kijkt ernaar uit naar deze lijn van onderzoek te zien groeien en aan zichtbaarheid te zien winnen in toekomstige publicaties.

Dr. Wolfgang Wagner,
*Voorzitter van de Wetenschappelijke Raad
van het Vlaams Vredesinstituut*

Het Vredesinstituut in 2016: organisatie & mensen

Het decreet: de handleiding voor het Vlaams Vredesinstituut

Het Vlaams Parlement legde in het oprichtingsdecreet van het Vlaams Vredesinstituut (7 mei 2004) vier opdrachten vast voor de paraparlementaire instelling: fundamenteel en actueel vredesonderzoek verrichten, informatiebronnen verzamelen en ontsluiten, voorlichten en het parlement en de regering adviseren.

Vredesonderzoek, zowel fundamenteel wetenschappelijk onderzoek als onderzoek dat inspeelt op de actualiteit, is de kernopdracht van het Vredesinstituut. Het uitgevoerde onderzoek moet bijdragen tot het bevorderen van vreedzame en rechtvaardige oplossingen van conflicten

en tot het vestigen van de voorwaarden voor een duurzame vrede.

Het Vredesinstituut heeft ook de taak het Vlaams Parlement, het middenveld en het brede publiek te informeren over vrede en geweldpreventie, en over de resultaten van het uitgevoerde onderzoek. Bovendien dient het ook fora te creëren waar experts, beleidsmakers en middenveld elkaar ontmoeten rond vredesvraagstukken.

Tot slot formuleert het Vredesinstituut op vraag van het Vlaams Parlement en op eigen initiatief algemene of specifieke adviezen. In het decreet wordt zijn adviesfunctie aan het Vlaams Parlement met betrekking tot het jaarlijks verslag van de Vlaamse regering over

wapenhandel expliciet vermeld, maar het parlement kan ook in andere gevallen een beroep doen op de deskundigheid van het Vredesinstituut. Het Vredesinstituut zelf kan ten allen tijde op basis van zijn onderzoek adviezen formuleren.

Opdrachten en doelpubliek

De vierledige opdracht van het Vredesinstituut richt zich op een breed doelpubliek. Als paraparlementaire instelling staat het instituut in eerste instantie ten dienste van het Vlaams Parlement; het ondersteunt het parlement bij zijn kerntaken. Onder andere bij het opstellen van

decreten en het doeltreffend opvolgen en controleren van de uitvoerende macht met betrekking tot de in 2003 overgehevelde bevoegdheden inzake de in-, uit- en doorvoer van wapens ondersteunt het Vredesinstituut het Vlaams Parlement.

Het Vredesinstituut richt zich ook tot het middenveld en het brede publiek. Onder meer via de Raad van Bestuur heeft het Vredesinstituut een vinger aan de pols van het brede maatschappelijke middenveld in Vlaanderen: werkgevers, werknemers, academici, vredesbewegingen en politieke partijen.

De Raad van Bestuur

De Raad van Bestuur van het Vredes-instituut bestaat uit 19 stemgerechtigde leden uit uiteenlopende hoeken van het Vlaamse middenveld. De leden hebben een mandaat van vijf jaar en worden benoemd door het Vlaams Parlement. Om een onafhankelijk instituut met een groot draagvlak en de nodige deskundigheid te verzekeren, wordt in het decreet een evenwichtige vertegenwoordiging bepaald: zes in eigen naam zetelende leden voorgedragen door de fracties in het Vlaams Parlement, drie leden op voordracht van de Vlaamse Interuniversitaire Raad, drie leden op voordracht van een vrijwillig samenwerkingsverband van Nederlandstalige vredesorganisaties en vier leden op voordracht van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen. De aldus samengestelde Raad van Bestuur coöpteert nog drie leden. Bij de samenstelling van de Raad van Bestuur wordt het principe van evenwichtige vertegenwoordiging tussen mannen en vrouwen in advies- en bestuursorganen toegepast.

Mevrouw Mieke Vanhecke is voorzitter en de heer Dirk Rochtus ondervoorzitter van de Raad van Bestuur.

De samenstelling van de Raad van Bestuur was in 2016 als volgt:

Voor de politieke fracties:

Raf Burm
Annemie Charlier
Axel Delvoie
Dirk Rochtus (ondervoorzitter)
Reinhilde Van Moer
Diane Verstraeten

Voor de VLIR:

Prof. Dr. Berber Bevernage
Prof. Dr. Ann Pauwels
Prof. Dr. Tom Sauer

Voor de vredesbewegingen:

Philippe Haeyaert
Brigitte Herremans
Bram Vranken

Voor de SERV:

Jan Boulogne
Patrick Develtere
Els Dirix
Steven Luys

Gecoöpteerd:

Khalid Benhaddou
Filip Reyniers
Mieke Van Hecke (voorzitter)

De Wetenschappelijke Raad

Gezien wetenschappelijk werk een basispijler in de werking van het Vredesinstituut is, werd in het decreet in een Wetenschappelijke Raad voorzien die de Raad van Bestuur en het Wetenschappelijk Secretariaat inhoudelijk bij de onderzoeksactiviteiten ondersteunt. Als internationaal samengesteld adviesorgaan evalueert de Wetenschappelijke Raad de kwaliteit van het onderzoek van het Vredesinstituut, geeft hij de Raad van Bestuur en het Wetenschappelijk Secretariaat advies over belangrijke trends in het onderzoek inzake vrede en veiligheid en kan hij, gezien zijn deskundigheid, geraadpleegd worden voor het lopende onderzoek.

De Wetenschappelijke Raad is samengesteld uit de voorzitter van de Raad van Bestuur, acht binnen- en buitenlandse specialisten afkomstig uit academische middelen en niet-gouvernementele organisaties en de directeur van het Vredesinstituut. De Raad van Bestuur benoemt de leden van de Wetenschappelijke Raad voor vijf jaar. De Wetenschappelijke Raad vergadert in regel twee keer per jaar.

In 2016 was de Wetenschappelijke Raad samengesteld uit de volgende leden:

Dr. Sybille Bauer – Directeur van het Dual-use and Arms Trade Control Programme van SIPRI.

Prof. Dr. J. Peter Burgess – Professor aan de Ecole Normale Supérieure in Parijs en Adjunct-Professor aan de Universiteit van Kopenhagen.

Prof. Dr. Huub Dijstelbloem – Professor Wetenschapsfilosofie en Politiek aan de Universiteit van Amsterdam.

Prof. Dr. Elise Féron – Universitair onderzoeker en docent aan de Universiteit van Tampere (Tampere Peace Research Institute).

Prof. Dr. Keith Krause – Professor aan het Graduate Institute of International and Development Studies in Genève.

Dr. Marcel Maussen – Assistent Professor bij het Instituut voor Migratie en Etnische Studies van de Universiteit van Amsterdam.

Prof. Dr. Antoon Vandevelde – Professor bij het Centrum voor Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie van de KULeuven.

Prof. Dr. Wolfgang Wagner – Senior Lecturer aan het Departement Politieke Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam (VU).

In april 2016 overleed mevrouw Alyson Bailes, voormalig voorzitter van onze wetenschappelijke adviesraad. Na een gevulde carrière als Britse diplomate werd ze directeur van SIPRI en doceerde ze vervolgens aan de universiteit van IJsland. Alyson was een persoonlijkheid: zeer intelligent, bijzonder attent en genereus. Vanaf het prille begin ondersteunde ze met raad en daad het werk van Vredesinstituut. We denken dankbaar aan haar terug en werken verder aan onze opdracht die zij voluit ondersteunde.

Het Wetenschappelijk Secretariaat

Het Wetenschappelijk Secretariaat is het operationele centrum van het Vredesinstituut. In de kantoren in het Huis van Vlaamse Volksvertegenwoordigers zijn de onderzoekers aan het werk, wordt het documentatiecentrum uitgebouwd en adviezen voorbereid.

In 2016 bestond het Secretariaat uit de volgende medewerkers:

Directeur

Tomas Baum

Onderzoekers

Lore Colaert

Diederik Cops

Nils Duquet

Gregory Gourdin

Maarten Van Alstein

Communicatie

Wies De Graeve (tot juni 2016)

Els Roger (vanaf september 2016)

Office manager

Margarida Ferro

**vlaams
vredesinstituut**

Leuvenseweg 86, 1000 Brussel

tel. +32 2 552 45 91

vredesinstituut@vlaamsparlement.be

www.vlaamsvredesinstituut.eu

www.twitter.com/vredesinstituut

www.facebook.com/vlaamsvredesinstituut

www.linkedin.com/company/flemish-peace-institute

© fotografie: Jimmy Kets

vormgeving: Karakters

**“Vredespolitiek heeft nood
aan verbeeldingskracht.
Niet om te dromen, maar
om concrete oplossingen
te bedenken voor situaties
die getekend zijn door onvrede
en onvermogen ,,”**

Tomas Baum,
directeur

in een lezing voor de ECPR conferentie in Praag

vlaams
vredesinstituut

Het Vlaams Vredesinstituut is een onafhankelijk instituut
voor vredesonderzoek bij het Vlaams Parlement